

πίστωσιν τῆς τελολογικῆς τῶν ὑφῆς. Διότι ἡ ζωὴ εἶναι φάινόμενον ἴδιότυπον καὶ ἴδιόνομον, περικλείουσα εἰς ἔαυτὴν ὑπερμηχανικόν, τελολογικὸν παράγοντα, εἶναι κοινὴ πεποίθησις τῆς πλειονότητος τῶν βιολόγων τοῦ εἰκοστοῦ αἰώνος. Εἴτε βιταλισταὶ εἶναι οὗτοι εἴτε ἀπορρίπτουν τὴν θεωρίαν τῆς ζωτικῆς ἀρχῆς.

Μεταστροφὴ παρατηρεῖται καὶ ως πρὸς τὰς ἀντιλήψεις περὶ τῆς ἔξελιξεως τῶν εἰδῶν. Πρὸς μεγαλυτέραν σαφήνειαν δέον νὰ διακρίνωμεν μεταξὺ τοῦ προβλήματος τῆς ἔξελιξεως αὐτῆς καθ' ἔαυτὴν καὶ τοῦ προβλήματος τῶν παραγόντων αὐτῆς, τῶν αἰτίων, τὰ δποῖα δημιουργοῦν τὴν μεταλλαγὴν τῶν μορφῶν. Ἡ ζωὴ ἐμφανίζει ἀπειρον πλοῦτον μορφῶν, αἱ δποῖαι χωροῦν κατὰ προϊούσαν κλίμακα ἐκ κατωτέρων πρὸς ἀνωτέρας καὶ ἐξ ἀπλουστέρων πρὸς πολυπλοκωτέρας. Γεννᾶται λοιπὸν τὸ ἔρωτημα ἀν αἱ μορφαὶ αὗται ἀνεφάνησαν ἐπὶ τῆς γῆς σταθεραὶ καὶ ἀμετάβλητοι ἐξ ἀρχῆς ἢ ἀν ἀνεπτύχθησαν βαθμηδὸν ἐξ ἀλλήλων δι' ἔξελιξεως. Ἡδη κατὰ τὴν ἀρχαιότητα διετυπώθη κατ' ἀρχὴν ἡ ἴδεα τῆς ἔξελιξεως, ἡ γένεσις τῶν εἰδῶν ἀπ' ἀλλήλων. Γενικῶς ὅμως εἰπεῖν ἐπεκράτησε μέχρι τῶν νεωτέρων χρόνων ἡ ἀντίθετος ἀντίληψις, δτι δηλαδὴ τὰ εἴδη ἀνεφάνησαν χωριστὰ ἔκαστον καὶ ἀνεξαρτήτως ἀλλήλων. Πρῶτος δὲ Δαρβίνος κατώρθωσε νὰ διασείσῃ τὴν θεωρίαν περὶ τῆς σταθερότητος καὶ τοῦ ἀναλλοιώτου τῶν εἰδῶν, συντελέσας οὕτω εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἴδεας τῆς ἔξελιξεως. Ἡ θεωρία του ἀναφέρεται εἰς δύο διακεκριμένα ἀλλήλων προβλήματα, εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ἔξελιξεως καὶ εἰς τὸ πρόβλημα τῶν αἰτίων, τῶν παραγόντων αὐτῆς. Τὸ πρῶτον λύει διὰ τῆς περὶ καταγωγῆς τῶν εἰδῶν ὑποθέσεως, τὸ δεύτερον διὰ τῆς ὑποθέσεως τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς. Τὰ εἴδη δὲν ἥσαν πάντοτε τὰ αὐτά, ἀλλὰ κατάγονται ἐκ προγενεστέρων καὶ διαφόρων. Οὕτω ὀλόκληρον τὸ βασίλειον τῶν φυτῶν, καὶ τῶν ζώων παριστᾷ γενεαλογικὸν δένδρον, ἀναφυὲν ἐκ μιᾶς ἢ πλειόνων ριζῶν. Εἰς τὸ δεύτερον πρόβλημα ἀπαντᾷ ἡ ὑπόθεσις τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς. Αὕτη εἶναι καθαρῶς μηχανοκρατικὴ ἔξήγησις τοῦ φαινομένου ἐκείνου τῆς ἔξελιξεως. Διότι δὲ ἀγῶν περὶ ὑπάρξεως, διὰ τοῦ δποίου συντελεῖται ἡ ἐπι-

λογή, εἶναι παίγνιον τυφλῶν δυνάμεων, αἱ ὅποῖαι δροῦν
χωρὶς σκοπὸν καὶ χωρὶς κατεύθυνσιν. Αὐτὸς εἶναι ἐν ὄλι-
γοις τὸ περιεχόμενον τῆς δαρβινείου θεωρίας. Εἶναι μᾶλ-
λον μία ύπόθεσις, δηλαδὴ πρόληψις μελλοντικῆς γνώσεως
ὑπὸ τὴν αἴρεσιν τῆς ἐπαληθεύσεως διὰ νέων γεγονότων,
τὰ ὅποῖα ἔξηγοῦνται ἐπαρκῶς δι᾽ αὐτῆς. Πλήρη ἀποδει-
κτικὴν δύναμιν προσκτάται ἡ ύπόθεσις μόνον ἐφ' ὅσον τὸ
μὲν ἔξηγεται φαινόμενα, ἐπὶ τῶν ὅποιων ἐστηρίχθη ἡ
συγκρότησις τῆς, τὸ δὲ ἐπιτρέπει τὴν πρόγνωσιν καὶ ἐν-
τεῦθεν τὴν ἀνακάλυψιν νέων, ἀγνώστων τέως γεγονότων,
ώς καὶ ἐφ' ὅσον ἀποκλείεται πᾶσα ἄλλη ἔξηγοῦσα ύπό-
θεσις. Ὁ δαρβινισμὸς δὲν ἀνταποκρίνεται πλέον εἰς τὰς
ἀπαιτήσεις ταύτας, καὶ δὴ καὶ ώς θεωρία τῆς ἔξελιξεως,
ἄλλα πολὺ μᾶλλον ώς ἀπόπειρα ἔξηγήσεως αὐτῆς. Εἶναι
ἀληθὲς ὅτι τὴν θεωρίαν τῆς ἔξελιξεως ἀποδέχονται καὶ σή-
μερον πάντες ἀνεξαιρέτως οἱ ἐρευνηταί, ἀλλ᾽ αἱ περὶ αὐτῆς
ἀντιλήψεις τοῦ Δαρβίνου ἐτροποποιήθησαν οὐσιωδῶς ἢ
ἐγκατελείφθησαν παντελῶς. Οὕτω λ. χ. ἡ ύπόθεσις περὶ
καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τοῦ πιθήκου ἀμφισβητεῖται
μεγάλως. Πολλοὶ καὶ σημαντικοὶ βιολόγοι δέχονται κοινὴν
καταγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀνθρωποειδῶν πιθήκων
ἐκ κοινῆς τινος γενεαλογικῆς μορφῆς ώς τὸ πιθανώτερον.
Μερικοὶ μάλιστα ἀντιστρέφουν ὅλως διόλου τὴν ύπόθεσιν
καὶ ἴσχυρίζονται ὅτι τὴν πρωταρχικὴν μορφὴν ἀποτελεῖ δ
ἀνθρωπος. Εἰς μεγαλύτερον ἔτι βαθμὸν ἀποκρούεται τὸ
δεύτερον μέρος τῆς δαρβινείου ύποθέσεως, ἡ ἔξήγησις τοῦ
πλούτου καὶ τῆς ἔξελιξεως τῶν μορφῶν διὰ τῆς φυσικῆς
ἐπιλογῆς ώς συνεπείας τοῦ περὶ ύπάρξεως ἀγῶνος. Ὡς
πρὸς αὐτὴν ἐπικρατεῖ ὅμορφωνος σχεδὸν γνώμη μεταξὺ²⁰⁰⁶
τῶν ἐρευνητῶν, οἱ διποῖοι θεωροῦν αὐτὴν ὡς ἐσφαλμένην
καὶ ἀβάσιμον γενίκευσιν, ἀξιοῦσαν νὰ ἐρμηνεύσῃ ὅλα ἀνε-
ξαιρέτως τὰ φαινόμενα. Ἀπόρριψις ὅμως τοῦ δαρβινισμοῦ
ἐν τῇ στενωτέρᾳ ταύτῃ ἐννοίᾳ ἴσοδυναμεῖ πρὸς ἀπόρριψιν
τῆς μηχανοκρατικῆς ἔξηγήσεως τῆς γενέσεως τῶν εἰδῶν.
Διότι δὲ Δαρβίνος ἀνεδείχθη διὰ τῆς περὶ φυσικῆς ἐπαλο-
γῆς θεωρίας του δὲ κατ' ἔξοχὴν πολέμιος τοῦ τελολογικοῦ
κοσμοειδῶλου καὶ στηρικτὴς τῆς μηχανοκρατίας. Διὸ αὐ-
τὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον ἐκλήθη καὶ Νεύτων τῆς βιολογίας.

Δὲν εἶναι κατόπιν τῶν ἀνωτέρω παράδοξον ὅτι ἡ θεωρία του διεσπάσθη, διεφάνησαν ποικίλαι διαφορήσεις αὐτῆς καὶ ὅτι διάφορος καὶ ἡ ποικιλία τῶν κατευθύνσεων πληθύνονται διαφορές. Ἀντιγνωμίας ἀπαντῶμεν ἡδη ως πρὸς τὴν θεωρίαν τῆς καταγωγῆς, καθ' ὃ ὑπεδηλώθη ἀνωτέρω. Ἐνταῦθα ἵστανται πολέμιοι πρὸς ἀλλήλους οἱ θιασῶται τῆς μονοφυλίας καὶ τῆς πολυφυλίας, τ. ἔ. οἱ δεχόμενοι τὴν καταγωγὴν τῶν εἰδῶν ἐκ μιᾶς ρίζης ἢ ἐκ πολλῶν, οἱ μηχανοκρατικοὶ καὶ οἱ βιταλισταί, οἱ ὄπαδοι τῆς θεωρίας προϋποστάσεως, δηλαδὴ τοῦ προσχηματισμοῦ τοῦ ὄντος ἐν μικρογραφίᾳ ἐντὸς τοῦ σπέρματος, καὶ οἱ ὄπαδοι τῆς θεωρίας τῆς ἐπιγενέσεως. Ἀλλὰ πολὺ μεγαλυτέρα ἐμφανίζεται ἡ ἀντίθεσις ως πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς θεωρίας τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς καὶ τὴν σημασίαν τῆς διὰ τὴν γένεσιν τῶν εἰδῶν. Εἶναι ἀντίθεσις μεταξὺ νεοδαρβινισμοῦ καὶ λαμαρκισμοῦ, παντοδυναμίας καὶ ἀδυναμίας τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς, ἀτάκτου διαφορήσεως καὶ δροθογενέσεως, σταθερᾶς τ. ἔ. ἐξελίξεως κατὰ προκαθωρισμένην γραμμήν, ὅμαλῆς διαφορήσεως καὶ ἀλματογενέσεως, ἐξελίξεως δηλαδὴ χωρούσης ἀλματωδῶς, παθητικῆς προσαρμογῆς καὶ ἐνεργοῦ, αὐθορμήτου δράσεως καὶ αὐτορυθμίσεως τῆς ζώσης ούσιας, ἀποθεώσεως τοῦ περὶ ἀγῶνος ὑπάρξεως καὶ ἐκδοχῆς αὐτοῦ ως παράγοντος καταστρεπτικοῦ. Ἡ αὐτὴ ἀστάθεια παρατηρεῖται καὶ εἰς τὰς ἐπόψεις πολλῶν καθ' ἕκαστον ἐρευνητῶν. Μερικοὶ ἔμμενοι σταθερῶς εἰς τὴν ἀπαξ κτηθεῖσαν ἀντίληψιν, ως λ. χ. ὁ Weissmann. Οἱ πλεῖστοι δύνασις ἐμφανίζουν ταλαντεύσεις καὶ μεταστάσεις, ὅπως ὁ Friedmann καὶ ὁ Fleischmann, ὁ δόποιος, φανατικὸς δαρβινιστὴς κατ' ἀρχάς, ἀπορρίπτει βραδύτερον ὅχι μόνον τὸν δαρβινισμὸν ἐν στενωτέρᾳ ἐννοίᾳ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν περὶ καταγωγῆς θεωρίαν. Ὁ Driesch ἀρχίζει ως θιασώτης τῆς μηχανοκρατίας καὶ γίνεται βραδύτερον ὁ ιδρυτὴς τοῦ νέου βιταλισμοῦ. Ὁ Romanes, ὁ περιφανῆς συνεργάτης τοῦ Δαρβίνου, μεθίσταται εἰς τὸν χριστιανικὸν θεϊσμόν. Ὁ Wallace, ὁ εἰσηγηθεὶς πρῶτος τὸν ἀγῶνα περὶ ὑπάρξεως, προσχωρεῖ εἰς τὸν πνευματισμόν. Ποῦ διασπασις αὕτη, αὐτὴ ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν μηχανοκρα-

τικὴν ἔξηγησιν τῆς ἔξελιξεως; Κατὰ τὸν Haeckel ἡ ἀνυπέρβλητος ἀξία τῆς θεωρίας τῆς ἔξελιξεως συνιστάται εἰς τὴν ἔξηγησιν τῆς γενέσεως τῶν εἰδῶν ἐκ μηχανικῶν αἰτίων. Διότι ὅτι ἡ ἔξελιξις ἀνταποκρίνεται εἰς τὴν πραγματικότητα καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι κατ' εὐθεῖαν ἀπόγονος τοῦ πιθήκου, ἐπέχουν δι' αὐτὸν θέσιν ἀδιαβλήτου δόγματος. Ἐλλοις Dubois-Reymond εἶχε προβῆ εἰς τὴν δήλωσιν, ὅτι προκειμένου νὰ ἀναγινώσκῃ μυθιστορήματα προτιμᾶς ἐκεῖνα, τὰ δποῖα δὲν συναρμολογοῦν «γενεαλογικὰ δένδρα». Σήμερον ὅχι μόνον ὁ Haeckel ἔχει ύπερνικηθῆ πλήρως, ἀλλ' ἐκλονίσθη ἀνεπανορθώτως ἡ σύνολος μηχανοκρατία. Διότι κατεδείχθη ἡ ἀνεπάρκεια τῆς φυσικῆς ἐπιλογῆς ως ἔξηγητικῆς ἀρχῆς. Αὕτη ἦτο ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἔρωτημα: "Ἄν ύπηρξεν ἔξελιξις ἐκ κατωτέρων πρὸς ἀνωτέρας μορφάς, ποῖος ἦτο ὁ κινῶν καὶ ιθύνων παράγων αὐτῆς; Τι ἡνάγκαζεν αὐτὴν νὰ χωρῇ πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ πρὸς τὰ ἄνω; Τὴν ἀνεπάρκειαν αὐτῆς ως ἀπαντήσεως εἰς τὸ ἔρωτημα τοῦτο κατεῖδον ἥδη ἀρχαιότεροι ἔρευνηται, ως ὁ von Baer, ὁ Wigand, ὁ Köhler, καὶ ἀπέκρουσαν τὸν ἀγῶνα περὶ ύπάρξεως ως παράγοντα τῆς ἔξελιξεως. Ἐκ τῶν παλαιοτέρων τούτων ἀντιθέσεων ἔγεννήθη βαθμηδὸν ἡ σημερινὴ θέσις τοῦ ζητήματος. Ἐν πρώτοις κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος προεβλήθη ύπὸ τοῦ de Vries συνεπείᾳ τῆς διασείσεως τῆς δαρβινείου ύποθέσεως νέα τις θεωρία περὶ τῶν αἰτίων τῆς ἔξελιξεως, ἡ θεωρία τῆς μεταλλαγῆς. Ἡ θεωρία αὕτη γενικεύει τὸ φαινόμενον τῶν αἰφνιδίων μεταλλαγῶν διὰ νὰ ἔξηγήσῃ οὕτω τὴν ἐξ ἀλλήλων γένεσιν τῶν εἰδῶν. Αἱ μεταλλαγαὶ αὗται οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουν πρὸς τὸ ὠφέλιμον, πρὸς τὴν χρησιμότητα, ἡ ὁποία διέπει τὴν θεωρίαν τοῦ Δαρβίνου. Ἐν τούτοις ἡ θεωρία αὕτη παρεῖδεν ὅτι πᾶσα μεταλλαγὴ εἶναι τροποποίησις ὑφισταμένων εἰδῶν καὶ ὅχι γένεσις νέων. Διὰ τὸν λόγον τοῦτον κυρίως δὲν ἥδυνήθη νὰ εὖσταθήσῃ. Τούναντίον παρέμεινε μέχρι σήμερον ως ἀντίθεσις τρὸς τὸν δαρβινισμὸν ἡ θεωρία τοῦ Lamarck. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην οἱ ὄργανισμοὶ προσηρμόσθησαν εἰς τὰς συνθήκας τοῦ περιβάλλοντος ὅχι παθητικῶς, ως ἥθελεν ὁ Δαρβίνος, ἀλλ' ἐνεργῶς, διὰ τῆς δημιουργίας καὶ χρήσεως καταλλήλων ὄργάνων. Ἡ θεω-

ρία αὕτη ἀνασυγκροτεῖται κατὰ τὸν εἰκοστὸν αἰῶνα ὡς νέος λαμαρκισμὸς καὶ ἀποβαίνει δεύτερος πολέμιος τοῦ δαρβινισμοῦ. Διότι εἶναι θεωρία ἀντιμηχανοκρατική, αἱ δὲ αὐθόρμητοι προσαρμογαὶ τῶν ὅντων εἰς τὸ περιβάλλον ἀποτελοῦν σαφῆ ἀντίθεσιν πρὸς τὸν δαρβινισμόν. Τὰ πάντα ρυθμίζει ἐνταῦθα κάτι τὸ ψυχικόν, ἐσωτερικὴ ἀνάγκη. Ἐντεθεν καὶ καταπολεμοῦν οἱ ἐκπρόσωποι τοῦ νέου λαμαρκισμοῦ, μεταξὺ τῶν δποίων δ Pauly, δ Wagner, δ Francé κ.ἄ., τὴν φυσικὴν ἐπιλογήν, δηλαδὴ τὴν ἀπόπειραν πρὸς ἔδήγησιν τοῦ σκοπίμου ἄνευ τῆς προσφυγῆς εἰς τελολογικὸν παράγοντα. Εἶναι φανερὸν ὅτι οὕτω ἀπαλλάσσεται ἡ ἔρευνα ἀπὸ τὰς ὠφελιμαρχικὰς προϋποθέσεις τῆς ψυδοτεχνίης ἐπιδρασιν τοῦ Δαρβίνου τελούσης βιολογίας καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὴν ἴδεαλιστικὴν μορφολογίαν τοῦ Goethe, τοῦ Cuvier, τοῦ Geoffroy, τοῦ von Baer, τοῦ Schelling. Διέπεται λοιπὸν πάλιν ἀπὸ τὴν ἴδεαν, ἀπὸ τὴν πεποίθησιν ὅτι ὅπισθεν τῶν ὄργανισμῶν δρᾶ ὡς ἐντελέχεια τὸ οἰκοδομικὸν σχέδιον. Ἡ ἀπαλλαγὴ αὕτη ἀπὸ τὴν ὠφελιμαρχικὴν δογματικὴν ὅντανε τὴν ὅρασιν πρὸς νέαν θεώρησιν τῶν φαινομένων καὶ ὠδήγησεν εἰς νέαν θέσιν τοῦ προβλήματος. Μετὰ τῆς μεταβολῆς δὲ τῆς περὶ φύσεως τῆς ζωῆς ἐννοίας μετεβλήθη καὶ ὁ τρόπος τῆς ἔδηγήσεως τῆς ἔξελιξεως τῶν μορφῶν της. Ἡ ὠφελιμαρχία παρεχώρησε τὴν θέσιν της εἰς τὴν αἰσθητικὴν θεώρησιν, ὡς ὀνομάζει τὸν νέον τρόπον δ Scheler. Μὲ ἄλλας λέξεις, ἀναγνωρίζεται ἡ συμβολὴ τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος. Άλι μορφαὶ καὶ ἡ προτούσα τελειοποίησις αὐτῶν εἶναι ἐκφράσεις ψυχικοῦ περιεχομένου. Ὅποδηλοῦν ἀρχήν, ἡ δποία ρυθμίζει κατὰ αἰσθητικὰς προϋποθέσεις τοὺς ὄργανισμούς. Ὅπὸ τὴν ἐννοιαν ταύτην διμιλεῖ δ Uexküll περὶ οἰκοδομικοῦ σχεδίου τῶν ὄργανικῶν μορφῶν καὶ ἀπομαντεύει τὸ «ἀθάνατον πνεῦμα ἐντὸς τῆς φύσεως». Τὸ αὐτὸν ισχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔξελιξιν τῶν εἰδῶν ἀπὸ κατωτέρων εἰς ἀνωτέρας μορφὰς. Ἡ ἀνοδος αὕτη θεωρεῖται τώρα ὡς πραγματοποίησις ἴδεας καὶ ὡς διεπομένη ὑπὸ νομοτελείας, ἡ δποία εἶναι τυποκρατικὴ νομοτέλεια. Διότι ἡ ἐνότης ἐν τῇ ποικιλίᾳ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἐννοιαν τοῦ τύπου καὶ ἐνταῦθα καὶ κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Francé ἐπιτρέπει νὰ διαγνωσ-

μεν ἐν τῷ Βίῳ τὸν Λόγον, ἐπειδὴ ὑποσημαίνει τὴν ὕπαρξιν ὑπερβεβηκότος νοήματος. Διότι τύπος σημαίνει γραμμὴν μὲ προκαθωρισμένην κατεύθυνσιν. Φέρει τὸν χαρακτῆρα πρωταρχικοῦ φαινομένου, κατ' ἀκολουθίαν εἶναι ἀπόρροια ἵδεας καὶ ἡ πηγὴ τοῦ νοήματος τῶν ποικίλων διαμορφώσεων, τὸ «αἰώνιον» Ἐν τοῦ Goethe, τὸ δποῖον ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς ποικιλίας τῶν μορφῶν καὶ διὰ τῆς ἀεὶ τελειοτέρας διασκευῆς των. Παλαιότεροι μορφολόγοι ἔχρησιμοποίησαν ἀντὶ τοῦ δρου τύπος τὸν δρον «δημιουργικὴ ἵδεα», ως ὁ von Baer, ὁ Agassiz, καὶ ἄλλοι. Ἀλλὰ τύπος, ἵδεα, πρότυπον, οἰκοδομικὸν σχέδιον ἀποκλείουν τὴν ἀρχὴν τοῦ ὠφελίμου, ἡ δποῖα εἰσήχθη εἰς τὴν βιολογίαν ὑπὸ τοῦ δαρβινισμοῦ. Καὶ ἐφ' ὅσον εἶναι οὗτος ὠφελιμαρχικὴ θεωρία πιστεύεται ως ὑπερνικηθεῖσα ἀπόπειρα ἔξηγήσεως. Ἰδίᾳ κατεπολέμησε αὐτὸν ως ὠφελιμαρχικὴν θεωρίαν ὁ Goebel καὶ ἡ σχολή του. Ἀλλὰ καὶ ἐκ πολλῶν ἄλλων πλευρῶν κατεδείχθη ἡ ἀνεπάρκεια τῆς ὠφελιμαρχικῆς ἀρχῆς κατὰ τὴν τελευταίαν πρὸ πάντων δεκαετηρίδα. Καταβάλλεται δηλαδὴ προσπάθεια πρὸς συγκρότησιν «καθαρᾶς» μορφολογίας, ἀποκλειούσης πᾶσαν ὠφελιμαρχικήν, «οἰκολογικὴν» θεώρησιν τῆς ἔξελίξεως. Ἡ μέθοδος αὐτῆς συνίσταται εἰς τὸν διὰ συγκρίσεως καθορισμὸν καθαρῶς μορφολογικῶν νόμων καὶ τύπων καὶ εἰς τὴν ἐξ αὐτῶν ἄνοδον εἰς τὴν μορφοποιίαν ἵδεαν. Οὕτω ὁ Seybold, ὁ Ὄλλανδος Uittien, ὁ δποῖος διεπίστωσε τὴν ἀναλογίαν τῶν δργανικῶν μορφῶν πρὸς τὰς ἀρχιτεκτονικὰς τεχνοτροπίας τῶν ἀνθρώπων, ὁ Troll. Κατὰ τὸν τελευταῖον τούτον ἡ μορφὴ εἶναι αἰσθητὴ ἔκφρασις τῆς ἵδεας, ἡ δποῖα δρᾶ ἐκ τῶν ἔνδον ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὸν νόμον τῆς αἰτίας, χωρὶς δῆμως νὰ ἔξαρτηται ἐξ αὐτοῦ. Οὕτω ἀνίσταται ἐνταῦθα ὑπὸ βιολογικὸν περίβλημα ὁ πλατωνισμός.

Αἱ τοιαῦται ἀντιλήψεις ἥτο φυσικὸν νὰ δδηγήσουν εἰς τὴν αἰσθητικὴν θεώρησιν τῶν μορφῶν, πρὸς τὴν δποῖαν ἥσαν ξένοι οἱ χρόνοι τῆς δαρβινικῆς δρθιδοξίας, Ἀλλ' ἥδη περὶ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος ἐπέστησεν ὁ Wattenwyl τὴν προσοχὴν εἰς τὰ σχήματα καὶ τὰ χρώματα τῶν ἐντόμων, τὰ δποῖα καὶ ἡρμήνευσεν ως φαινόμενα αἰσθητικῆς ἔκφρασεως. Τὸ αὐτὸ δινέλαβε κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ εἰκοστοῦ δ

Μöbius, ἀσχοληθεὶς περὶ τὴν ἔρευναν φύλλων καὶ ἀνθέων ἀπὸ αἰσθητικῆς ἐπόψεως. Ὁ Ηκολούθησεν ὁ Πολωνὸς Celiakowscy, καταδείξας τὸ αἰσθητικὸν στοιχεῖον, τὸ δποῖον ἐνυπάρχει εἰς τὴν διακόσμησιν φυτῶν καὶ ζώων καὶ ὑποδείξας τὴν ἀνεξαρτησίαν ταύτης ἀπὸ τοὺς ὡφελιμαρχικοὺς σκοπούς, διὰ τῶν δποίων εἶχε πειραθῆναι ἵνα ἔξηγήσῃ αὐτὴν διαρβινισμός. Βραδύτερον κατέδειξεν ὁ Blonfeldt, ἀφορμηθεὶς ἀπὸ τὰς ἀρχεγόνους μορφάς τῆς τέχνης, διὰ πλουσίου ἐμπειρικοῦ ύλικοῦ καὶ κατὰ ἐποπτειακὸν τρόπον τὴν ἐνότητα τῆς δημιουργικῆς βουλήσεως εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς τὴν τέχνην ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμφωνίας τῶν σχημάτων τῶν φυτῶν πρὸς τὰς τεχνοτροπίας, τὰς δποίας γνωρίζομεν ἐκ τῆς Ιστορίας τῆς τέχνης. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐπεξετάθη ἡ αἰσθητικὴ θεώρησις καὶ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν παιδιῶν, τοῦ ἄσματος καὶ τοῦ χοροῦ τῶν ζώων. Ὡς ὡφελιμαρχικὴ βιολογία ἥρμήνευε τὰ φαινόμενα ταῦτα ὡς ἐπιφαινόμενα τῆς ὁρμῆς πρὸς αὐτοσυντηρησίαν. Ὁ εἰκοστὸς αἰώνι σημαίνει καὶ ὡς πρὸς ταῦτα αἰσθητὴν μεταλλαγήν. Οὗτω κατέδειξεν διαρβινείον ἐξηγήσεως τῆς παιδιᾶς ὡς μέσου ἐξυπηρετήσεως στενῶν βιολογικῶν σκοπῶν. Ἐπίσης κατέστησε φανεράν ὁ Hofmann τὴν ἀνάγκην τῆς αἰσθητικῆς θεωρήσεως πρὸς κατανόησιν τοῦ ἄσματος τῶν πτηνῶν, εἰς τὸ δποῖον διακρίνομεν θέματα, στροφάς, ρυθμόν καὶ μελωδικὴν γραμμήν. Ὡς ἔρευνα τῆς μουσικῆς παρὰ τοῖς ζώοις, τὴν δποίαν διεξήγαγον οἱ Schmitt καὶ Stadler, ἐπιβεβαιώνει τὰ πορίσματα ἐκεῖνα περὶ καθαρῶς αἰσθητικῆς ἐκφράσεως. Ἐνώπιον τῶν ἀνακαλύψεων τούτων δικαιολογεῖται ἡ αὐστηρὰ κριτικὴ τοῦ διαρβινισμοῦ ὑπὸ τοῦ ζωολόγου Woltereck, τὴν δποίαν ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ νέας ὄδοις διανοίξαν ἔργον του «Στοιχεῖα γενεκῆς βιολογίας»: «Σήμερον ἀρχίζομεν πάλιν νὰ ἀντιλαμβανῶμεθα δτι ἡ τύχη, ὡς μέσον πρὸς ἔξηγησιν τῆς γενέσεως τῶν μεγάλων φυτικῶν καὶ ζωϊκῶν τύπων, . . . πρὸς ἔξηγησιν τῆς ποικιλίας τῶν ὀργανικῶν μορφῶν τῆς θαλάσσης, τοῦ ἀέρος, τῶν ὑψηλῶν κορυφῶν καὶ τῶν θαλασσίων βυθῶν, δὲν εἶναι παρὰ μία πτωχὴ λέξις, μία ἀνόητος καὶ κενὴ περιεχομένου ἔννοια, παρὰ τὴν δῆθεν δημιουργικὴν

δύναμιν, τὴν ὁποίαν ἥλπισεν ὅτι θὰ ἐμφυσήσῃ εἰς τὴν τύχην ταύτην ἡ «έπιλογή». Τύχη σὺν ἐπιλογῇ ως δημιουργὸς τῆς ποικιλίας καὶ τῆς ἔλλογου τάξεως τῶν ὄργανικῶν ὅντων, ἡ παράστασις αὕτη θὰ λογισθῇ εἰς τὸ μέλλον ως μία ἀπὸ τὰς μᾶλλον παραδόξους πλάνας τῆς πρὸς αἰτιότητα ὀρμῆς τοῦ ἀνθρώπου. Σήμερον ἀντιλαμβάνονται πάλιν πολλοὶ τὴν ἐκ τῶν ἔνδον νομοτέλειαν, τὸ ἔλλογον σχέδιον, τὴν ἀρμονίαν τοῦ κόσμου καὶ τῆς ἐνοργάνου φύσεως, καὶ ὅχι δυνάμει τῆς πίστεως ἢ συγκεχυμένου τινὸς συναισθήματος, ἀλλὰ κατὰ τρόπον ἀντικειμενικὸν δυνάμει τῆς λεπτῆς αἰσθήσεως τῆς ἵσορροπίας καὶ συμμετρίας, τοῦ ρυθμοῦ, τῆς αἰσθητικῆς μορφῆς. Οὕτω πᾶν ὅτι ἐνηρμονίσθη πρὸς ἑαυτὸν καὶ πρὸς τὸ περιβάλλον του καὶ ἀποκαλύπτει συγχρόνως κατὰ τρόπον ὅλως διόλου σαφῆ ἴδιον αἰσθητικὸν σχῆμα, ως λ. χ. ἡ σημύδα, δὲ ἱέραξ, τὸ κρύσταλλον, ἔχει τόσην σχέσιν πρὸς τὴν τύχην ὅσην τὸ οἰκοδομικὸν σχέδιον καὶ ἡ γένεσις ἐνὸς ἀνθροῦ, ἐνὸς σπονδυλωτοῦ, μιᾶς μελίσσης, ἐνὸς καλλιτεχνήματος, ἐνὸς μαθηματικοῦ ἀξιώματος, ἐνὸς πλανητικοῦ συστήματος ἢ τῆς δομῆς ἐνὸς ἀτόμου».

* * *

"Ας ἀνακεφαλαιώσωμεν ὅσα ἔξεθέσαμεν πρὸς κατάδειξιν τῆς τροπῆς, ἡ ὁποία ἐπῆλθεν εἰς τὰς ἐπιστήμας τῆς φύσεως. Τὸ πρῶτον, τὸ ὅποιον ὑποπίπτει εἰς τὴν ἀντίληψιν, εἶναι ἡ ἔγκατάλειψις τῆς μηχανοκρατίας. Τὴν μηχανοκρατικὴν θεώρησιν ἀντικαθιστᾷ ἡ ἔννοια τῆς ὀλότητος καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἡ ἐκ τοῦ ὅλου θεώρησις τῶν μερῶν. Τοῦτο σημαίνει εἰσαγωγὴν τῆς ἀρχῆς τοῦ τύπου, τοῦ προδιαγεγραμμένου σχεδίου, τῆς ἰδέας ως μέσου ἐρμηνείας τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἔξελιξεως. Ἡ ἀρχὴ τῆς ὀλότητος ἐφαρμόζεται πανταχοῦ, ἀπὸ τοῦ ἀτόμου μέχρι τῶν ὄργανικῶν ὅντων καὶ ἀπὸ τῶν εἰδῶν μέχρι τῆς φύσεως ως ὅλου. "Ολαι αἱ ποικιλαι ἐπὶ μέρους μορφαὶ τῆς ὀλότητος συνενοῦνται οὕτω εἰς μίαν τῶν πάντων περιεκτικὴν ἐγένετο, εἰς ἀπόλυτον ὀλότητα. Τὸ μηχανοκρατικὸν κοσμοεἰδῶλον παραχωρεῖ κατὰ ταῦτα τὴν θέσιν του εἰς μίαν δυναμικὴν

περὶ τοῦ κόσμου εἰκόνα. Οἱ νόμοι, οἱ ὅποιοι διέπουν τὸ νέον τοῦτο κοσμοείδωλον, εἶναι νόμοι μορφολογικοὶ καὶ ἡ θεώρησις τῶν φαινομένων του τελεῖται ἐκ τῶν ἔνδον. Ἡ βιολογία χρησιμοποιεῖ τὴν ψυχολογίαν ως ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῶν ἔρευνῶν της. Ὅμιλοιν μάλιστα σήμερον περὶ ἔρμηνευτικῆς βιολογίας. Οὕτω δημιουργεῖται σχέσις πρὸς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας, τῶν ὅποιων αἱ μέθοδοι χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῆς βιολογίας, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς τελευταῖς δεκαετηρίδας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὅτε ἡ φυσιοκρατία εἶχεν ὑποδουλώσει τὰς ἐπιστήμας ἐκείνας εἰς τὰς φυσικάς. Ἡ τροπή, ἡ ὅποια συνετελέσθη εἰς τὴν περιοχὴν τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως, μαρτυρεῖται καθαρώτατα ὑπὸ τῆς ἀντιμηχανιστικῆς ροπῆς τῆς βιολογίας τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος. Ὁ ἄγῶν περὶ ὑπάρξεως καταδικάζεται ως ἀρχὴ στερουμένη δημιουργικῆς δυνάμεως καὶ ἀνίκανος ὅπως ἔξηγήσῃ τὴν ἀεὶ πρὸς τὸ τελειότερον ρέπουσαν ἔξελιξιν. Τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς παύουν καθόλου νὰ ἔρευνωνται ως μηχανικὸν ἀπλῶς πρόβλημα. Τούναντίον ἔξαίρεται τὸ ἴδιότυπον αὐτῶν καὶ μετ' αὐτοῦ ἡ ἀνάγκη τελολογικῶν, λοιπὸν πνευματικῶν δυνάμεων κατευθυνουσῶν τὴν ζωὴν καὶ τὴν ἔξελιξιν. Ἐξ αὐτῶν μόνον πιστεύουν ὅτι ἀποβαίνει δυνατὴ ἡ ἔξηγησις τῶν μορφῶν καὶ τῆς δημιουργικῆς τῶν ἀνελίξεως, τῆς ἐμφανίσεως νέων ἐκάστοτε ἴδιοτήτων καὶ γνωρισμάτων, διαφόρων ποιοτικῶν ἀπὸ τὰς ἴδιότητας τῶν προγενεστέρων μορφῶν, τῆς πρὸς τὰ πρόσω καὶ ἄνω χωρούσας ροπῆς, τῆς κατὰ βαθμῖδας δομῆς τῆς πραγματικότητος. Οἱ ἔρευνηται τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος κατέρχονται πάλιν, ὅπως ἄλλοτε ὁ Goethe, ὁ Schelling ἢ ὁ von Baer, εἰς τὸ βασιλεῖον τῶν «Μητέρων», τῶν πρωταρχικῶν, δημιουργῶν ἴδεων, ἀνικανοποίητοι ἀπὸ τὴν μηχανοκρατικὴν ρηχότητα τοῦ θετικισμοῦ καὶ πλήρεις εὔλαβικοῦ δέους ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου τῆς ζωῆς. Εἰς τὰ μυστικὰ βάθη τοῦ βασιλείου τούτου θεῶνται τὴν ζωντανὴν ὑφὴν τῆς φύσεως καὶ τὴν ὁργανικήν της σχέσιν πρὸς τὸν Λόγον τοῦ παντός, πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον «τὸ σύμπαν στὰ ἔγκατά του συγκρατᾶ». Δικαίως λοιπὸν ἀφιερώνει ὁ Bavink ὁλόκληρον ἔργον, ὅπως καταδείξῃ τὴν πορείαν τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης πρὸς τὴν θρησκείαν καὶ δικαίως

αἰσθάνεται δὲ Uexküll τὴν ἀνάγκην νὰ ἀποκαλύψῃ διὰ τῶν σελίδων δικοκλήρου ἔργου τὰ ἔχνη τοῦ ἀθανάτου πνεύματος ἐντὸς τῆς φύσεως. Τὴν τροπὴν αὐτὴν εἶχε πρὸ διφθαλμῶν δὲ Spengler ὅτε, ἀν καὶ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῆς ἀπαισιοδόξου πολιτιστικῆς φιλοσοφίας του, ἔγραφε πρὸ τριῶν περίπου δεκαετηρίδων : «Πᾶσα ἐπιστήμη, τῆς ὁποίας ἡ βραδεῖα ἀκμὴ συμπίπτει πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου ἐνδεικότει τὸ πολιτισμόν, εἶναι ἐπαλήθευσις μόνον παναρχαίων θρησκευτικῶν καὶ φιλοσοφικῶν διδασκαλιῶν ὑπὸ νέον ἔνδυμα».

Τὰ πορίσματα τῆς συγχρόνου φυσικῆς καὶ βιολογίας ἀσκοῦν πράγματι ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς κοσμοθεωρίας τῶν ἐρευνητῶν, τροποποιοῦντα ἡ ἀνατρέποντα αὐτὴν, συμπληροῦντα ἡ ἐνισχύοντα. Αὕτη πρὸ πάντων ἀποκαλύπτει τὸ μέγεθος καὶ τὴν σημασίαν τῆς ἐπελθούσης τροπῆς. Περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως, ὡς διεμορφώθη αὕτη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πορίσμάτων ἐκείνων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὡς καὶ περὶ τῆς φιλοσοφίας τῆς ζωῆς, ἡ ὁποία ἔχει πολλὰ τὰ κοινὰ πρὸς τὰς νεωτέρας βιολογικὰς ἀντιλήψεις, ἐπιφυλασσόμεθα νὰ δμιλήσωμεν κατωτέρω. Διὰ τοῦτο ἀρκούμεθα ἐνταῦθα εἰς τὴν ἀναγραφὴν μερικῶν μεταφυσικῶν συμπερασμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα κατέληξαν περιφανεῖς ἐκπρόσωποι τῆς φυσικῆς καὶ τῆς βιολογίας τῶν χρόνων μας καὶ τὰ ὁποῖα ὑπεμφαίνουν τὴν κοσμοθεωρίαν των. Ὁ Jeans, ἔχων πρὸ διφθαλμῶν τὴν μεταβολὴν τοῦ κοσμοειδῶλου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας, φθάνει εἰς τὸ ἀκόλουθον συμπέρασμα : «Τὸ κοσμοειδῶλον ἀρχίζει νὰ δμοιάζῃ μᾶλλον πρὸς μέγα διανόημα παρὰ πρὸς μεγάλην μηχανήν. Τὸ πνεῦμα δὲν ἔμφανίζεται πλέον εἰς ἡμᾶς ὡς τυχαῖός τις παράσεικτος εἰς τὸ βασίλειον τῆς Ὑλῆς. Ἀρχίζομεν νὰ μαντεύωμεν ὅτι ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ χαιρετῶμεν αὐτὸν μᾶλλον ὡς δημιουργὸν καὶ κύριον τῆς Ὑλῆς, ὅχι βέβαια τὸ ἴδικόν μας πνεῦμα, ἀλλὰ τὸ πνεῦμα, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ὑπάρχουν ὡς ἰδέαι τὰ ἄτομα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀνεφύη τὸ ἴδικόν μας πνεῦμα». Ὁ Uexküll παραβάλλει τὴν φύσιν πρὸς ὑπέροχον συμφωνίαν, ἐν τῇ ὁποίᾳ εἶναι συνυφασμένη εἰς ἀρμονικὴν ἐνότητα ὅλη ἡ ποικιλία τῶν φωνῶν. "Η πρὸς κοσμικὸν δρᾶμα, τὸ διποτίον εἶναι συντεθημένον ἀπὸ ἐπὶ μέρους δράματα, πολλαπλῶς

διήκοντα τὸ οὖν διὰ τοῦ ἄλλου. Τὰ δράματα αὐτὰ ἀποτελοῦνται ἀπὸ σειρᾶν σκηνῶν, τὸ κείμενον τῶν ὅποιων ἔχει γραφεῖ ἐκ τῶν προτέρων. Συγγραφεύς του εἶναι τὸ πνεῦμα, τὸ ὅποιον διαθέει τὴν φύσιν καὶ τοῦ ὅποιου μετέχουν ὅλα τὰ ὅντα. 'Ο Eddington καταλήγει κατόπιν μακρᾶς ἀναλύσεως τῶν δεδομένων τῆς συγχρόνου φυσικῆς εἰς τὸ συμπέρασμα ὃτι ἡ οὐσία τοῦ παντὸς εἶναι κάτι τὸ πνευματικόν. 'Ο ἑπίστης Breitband Haldane δέχεται τὸ σύμπαν ως ἀποτελούμενον ἀπὸ ἐπαλλήλους ὅλότητας καὶ περιγραφομένας ἀπὸ μίαν εύρυτάτην ὅλότητα, τὸν Θεόν. Τέλος, ἵνα περιορισθῶμεν εἰς τοὺς ὅλιγους τούτους, ὁ γαλλοαμερικανὸς βιολόγος du Nouy ἔκδεχεται τὸν Θεόν ως τὴν ἐντελέχειαν τοῦ σύμπαντος καὶ ως τὸν ἔσχατον λόγον τῆς ἔξελιξεως, ἡ ὅποια χωρεῖ κατὰ τελικὰ αἴτια. Συνέχισις αὐτῆς εἶναι ἡ ιστορικὴ ἔξελιξις τῆς ἀνθρωπότητος καὶ ἔσχατος σκοπὸς ἡ ἀποτέλεσμας ἔλευθέρας ἥθικῆς προσωπικότητος. Τῆς μεγαλειώδους ταύτης τροπῆς δὲν μετέχουν βεβαίως ὅλοι οἱ ἐκπρόσωποι τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσεως. 'Η ἕρις μεταξὺ μηχανοκρατικῆς ἐρμηνείας τῆς ζωῆς, ως ἐκπροσωπεῖται αὕτη σήμερον ὑπὸ τοῦ Roux λ. χ. ἡ τοῦ Schultz, καὶ βιταλιστικῆς ἡ τελολογικῆς ἐρμηνείας αὐτῆς συνεχίζεται. 'Αλλ' ὅσα ἔξεθέσαμεν ἀνωτέρω δεικνύουν ὅτι ἡ «φαύστειος» γνῶσις τῆς φύσεως παραμερίζει κατὰ τὸν αἰῶνα μας τὴν «ἀπολλώνειον». Καὶ ὅπου δὲν ἀπορρίπτεται πλήρως ἡ μηχανοκρατικὴ θεώρησις τῶν φαινομένων τῆς ζωῆς, ἐπιζητεῖται συμπλήρωσις αὐτῆς διὰ τῆς τελολογικῆς θεωρήσεως αὐτῶν, διὰ τῆς ἀποδοχῆς ροπῆς, ἡ ὅποια τείνει πρὸς τὸ τελειότερον, τὸ ὑψηλότερον, τὸ ἀξιολογικῶς ἀνώτερον, χρησιμοποιοῦσα πρὸς τοῦτο τὰ φυσικὰ καὶ χημικὰ φαινόμενα καὶ τοὺς νόμους σύτῶν καὶ ἔπεχουσα θέσιν διακοσμούσης καὶ ταξινομούσης ἀρχῆς. 'Ως ὁ Πλάτων καὶ ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Leibniz καὶ ὁ Lotze, ἐπιζητοῦν καὶ σήμερον τὴν συνδιαλλαγὴν μηχανοκρατίας καὶ τελοκρατίας, δεχόμενοι ὅτι ἐντὸς τῆς κατὰ φυσικοὺς νόμους γενέσεως καὶ ἔξελιξεως ἐνυπάρχει ἡ κατεύθυνσις πρὸς προκαθωρισμένους σκοπούς, ἡ ὅποια δὲν διαταράσσει τὴν αἰτιώδη συνάρτησιν τῶν φαινομένων. Εὑνόητος ἐντεῦθεν ἡ στροφὴ τῆς συγχρόνου βιολογίας πρὸς τὰ προ-

βλήματα τῆς φιλοσοφίας, ως μαρτυροῦν ἐρευνηταὶ οἵοι ὁ Driesch, ὁ Hertwig, ὁ Kammerer, ὁ Uexküll, ὁ Dacqué, ὁ Troll. Ἐξ ἄλλου καὶ οἱ φιλόσοφοι ἥρχισαν πάλιν νὰ ἀσχολοῦνται συστηματικώτερον περὶ τὰ προβλήματα, τὰ δποῖα προβάλλει ἡ βιολογία, ως δεικνύουν ὀνόματα δποῖα τὰ τῶν Becher, Wenzl, Stöhr, N. Hartmann.

Μεγάλη ἀληθῶς διαφορὰ ἀπὸ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς δποῖους ἔκηρυττε θριαμβευτικῶς ἐνώπιον τῆς Γαλλικῆς βουλῆς ὁ Viviani ὅτι «μὲ μίαν μεγαλειώδη χειρονομίαν ἔσβεσαμεν ὅλα τὰ φῶτα τοῦ οὐρανοῦ» καὶ ἀπὸ τοὺς χρόνους, κατὰ τοὺς δποῖους ἔβεβαίωνεν ὁ ἄλλως ἐπιφυλακτικὸς Virchow ὅτι «ἡ ίδική μας ἐπιστήμη δὲν ἔχει ἀνάγκην φιλοσοφίας». Ἡ ἐπιστήμη ἀὕτη ἀκριβῶς ἔπειβαλεν ὀλίγον βραδύτερον τὴν ἐπιστροφὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Καὶ μάλιστα εἰς φιλοσοφίαν συγγενῆ πρὸς τὴν πλατωνικὴν καὶ τὴν νεοπλατωνικήν, πρὸς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Goethe καὶ τοῦ Schelling. Ὁ κόσμος τῆς φύσεως ὀρατὸν ἀπείκασμα ἐνδὲς κόσμου ίδεων, ὑπερβατικοῦ ἐνταυτῷ καὶ ἐνδοκοσμικοῦ. Ἡ φύσις ἔμπλεως τοῦ θείου πνεύματος καὶ τοῦτο ὁ μυστηριώδης καλλιτέχνης καὶ εἰς διηγεκῆ δρᾶσιν τελῶν δημιουργὸς τοῦ πλούτου τῶν μορφῶν, μυστικὴ ἐντελέχεια τῆς ἀνόδου αὐτῶν πρὸς τὸ ἀεὶ τελειότερον. Οὕτω τὰ πάντα ἔμφανται ως ἀνταύγεια τοῦ φωτός του, κατὰ τοὺς στίχους τοῦ μεγάλου ποιητοῦ:

Αἰώνια στὸ μικρὸ καὶ στὸ μεγάλο
Δρᾶ ἡ φύση, τὸ ἀνθρώπινο δρᾶ πνεῦμα,
Καὶ ἀνταύγεια καὶ τὰ δυὸ εἶναι
Ἄπ' τὸ φῶς τὸ ἀσβεστὸ ἔκεῖ πάνω
Ποὺ ἀόρατο τὸν κόσμο μὲ τὸ φέγγος του
Γεμίζει.

Ἡ φυχολογία.

Ἐξίσου ἔκδηλα ἔμφανται τὰ συμπτώματα τῆς τροπῆς εἰς τὰς πνευματικὰς ἐπιστήμας, τὰς ἐπιστήμας τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ δι' αἰσθητῶν συμβόλων καὶ μορφῶν ἔκφρασις τοῦ ἐσωτερικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου. Τὸν ἐσωτερικὸν τοῦτον κόσμον ἔξετάζει, ως